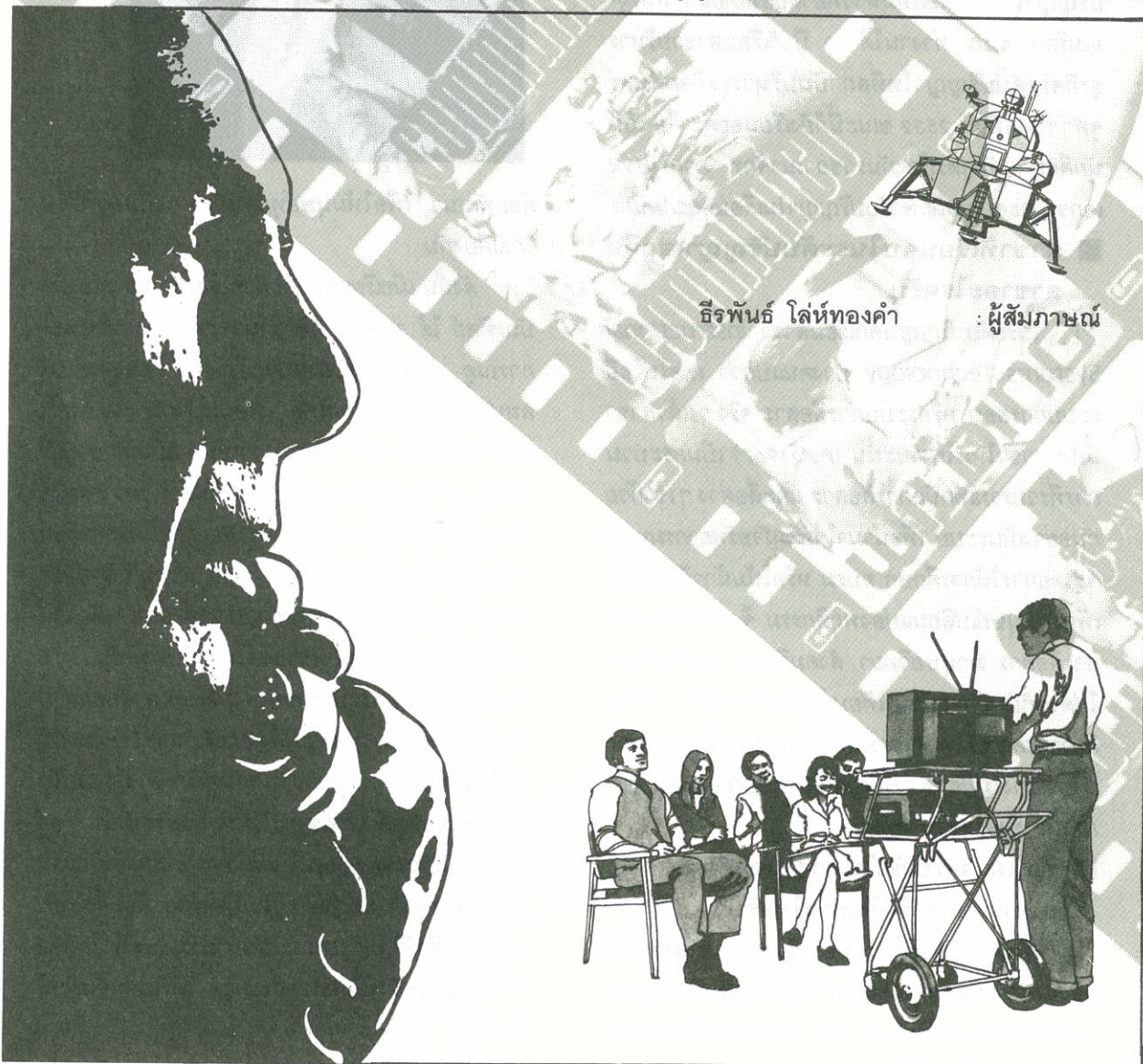

คุยกับ : นักวางแผน การสื่อสารเพื่อการพัฒนา

ดร.เลิศลักษณ์ ส.บุรุษพัฒน์

ธีรพันธ์ โล่ห์ทองคำ

: ผู้สัมภาษณ์

■ ก่อนอื่นขอทราบถึงการศึกษาของท่าน อาจารย์ครับ

□ เรียนระดับอนุบาลที่ตรุโนทยาน แล้วไปยูเนติศึกษาประมาณ 1 ปี ก็ไปต่อประถมปลายที่สิงคโปร์ โดยติดตามคุณพ่อที่ลี้ภัยการเมืองไปอยู่ที่นั่น ที่สิงคโปร์เรียนหลายแห่ง ภายหลังกลับมาต่อมัธยมต้นที่สตรีจุลนาค มัธยมปลายที่สตรีวิทยาฯ สำหรับระดับปริญญาเรียนปริญญาตรีคณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ เมื่อจบแล้วไปต่อปริญญาโท และเอกที่มหาวิทยาลัยอินเดียน่า สหรัฐอเมริกา กลับมาทำงานได้ 20 ปี ก็เรียนสาขาบริหารธุรกิจระดับปริญญาโทที่สถาบันบริหารธุรกิจคินท์ จุฬาฯ จบเมื่อปี 2532 ขณะนี้ก็ยังเรียนอยู่ค่ะ คือ เป็นนักศึกษาหลักสูตรป้องกันราชอาณาจักร ภาครัฐร่วมเอกชน จะจบการศึกษารับปริญญาในเดือนตุลาคมนี้ค่ะ

■ สาขาที่เรียนจบในระดับปริญญาเอกคือ สาขาอะไรครับ

□ ในระดับปริญญาเอกเรียนสาขา Instructional Systems Technology บางคนแปลว่า เทคโนโลยีระบบการสอน หรือระบบการสื่อสาร จริง ๆ แล้วสาขานี้เป็นสาขาใหม่ในขณะนั้น (ค.ศ. 1967) เป็นกระบวนการที่รวบรวมเทคนิคการสื่อสาร และสื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อนำมาใช้พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จะโดยการให้การศึกษาอบรม หรือโน้มน้าวจิตใจก็ได้ เพื่อให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จึงต้องเรียนด้านการสื่อสาร มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และจิตวิทยาไปด้วยกัน ถ้าจะนำมาเทียบกับคณะวิชาต่าง ๆ ดิฉันคิดว่าจะคล้ายนิเทศศาสตร์ และศึกษาศาสตร์มาก เพราะบ้านเรายังไม่มีสาขา Human Resource Development ซึ่งจะตรงมากที่สุด

■ ท่านอาจารย์เข้าไปทำงานองค์การ สหประชาชาติได้อย่างไรครับ

□ ตั้งแต่เด็ก ทุรู้สึกประทับใจในบทบาทและหน้าที่ขององค์การนี้มาก โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิมนุษยชน และการที่ประเทศที่พัฒนาแล้ว จะหันมาช่วยประเทศ

ด้อยพัฒนา เพื่อให้มนุษย์ทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นใกล้เคียงกัน

ดังนั้น เมื่อเรียนจบกลับมาอยู่ที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ได้ 3 เดือน ก็คิดว่าน่าจะลองไปหาประสบการณ์ดู จึงติดต่อไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ขององค์การสหประชาชาติในเมืองไทย ก็เดินเข้าไปหาเฉย ๆ บางแห่งก็โดนไล่ออกมา เพราะเขาเห็นเราเป็นเด็กอายุยังไม่ถึง 25 ปี แต่ก็มีหน่วยงานหนึ่งที่ผู้อำนวยการสนใจ สัมภาษณ์อยู่เป็นเวลานาน และบอกว่าขอให้อ่านคำตอบจากองค์การสหประชาชาติสำนักงานใหญ่ที่นิวยอร์ก เพราะดิฉันสมัครเป็น international staff ต้องขึ้นอยู่กับสำนักงานใหญ่ เขาอาจให้เราไปทำที่นั่น หรือส่งประจำประเทศใดประเทศหนึ่งก็ได้ ต่อมาอีกสัปดาห์ เดือนเขาก็โทรมาบอกว่าได้งานแล้ว และโชคดีมากที่เขาให้เราประจำที่หน่วยงานส่วนภูมิภาค ที่ตั้งอยู่ในประเทศไทยพอดี ปกติเขาจะไม่ให้คนของชาตินั้น ๆ อยู่ประจำในประเทศของตน แต่เนื่องจากเป็นสำนักงานระดับภูมิภาคที่บังเอิญมาอยู่ในเมืองไทย ดิฉันจึงได้รับยกเว้น รู้สึกดีใจมากเพราะเป็นการเริ่มต้นที่ดี ไม่ต้องจากบ้านและยังมีสิทธิทางการทูต ได้รับยกเว้นภาษีอีกด้วย

■ ลักษณะงานที่ทำเป็นอย่างไรครับ

□ สำนักงานที่ทำชื่อว่า Development Training and Communication Planning ขึ้นกับ United Nations Development Programme ตามชื่อจะเห็นได้ว่าลักษณะงาน คือ การจัดอบรมและวางแผนการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ในโครงการพัฒนาต่างๆ ขององค์การสหประชาชาติ แรกๆ ที่เข้าไป ดิฉันเป็น Media and Message design consultant ให้ทดลองงานอยู่ 1 ปี จึงบรรจุเข้าเป็น Communication Programme Planner เป็นผู้วางแผนโครงการสื่อสารเพื่อการพัฒนา และฝึกอบรมพร้อมกันไปด้วย เป็นงานวิชาการค่ะ หน้าที่หลัก คือ การวางแผนการสื่อสารเพื่อพัฒนาคนในโครงการต่างๆ เช่น ประเทศจีน ต้องการให้ประชาชนหันมาวางแผนครอบครัว เพราะประชากรของเขาเพิ่มเร็วมาก เราจะมีทีมงานเข้าไปดูว่าเราจะต้องทำอะไร เพื่อช่วยเขาแก้ปัญหานี้ อาทิ ต้องเริ่มจากการดูว่า เรามีบริการด้านการวางแผนครอบครัวพอเพียงหรือยัง (มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และคลินิกพอเพียงไหม) ถ้าเจ้าหน้าที่ยังขาดความรู้และทักษะก็ต้องจัดฝึกอบรมให้ ทั้งด้านเทคนิคการวางแผนครอบครัว และด้านเทคนิคการสื่อสารโน้มน้าวใจ ตลอดจนการ

ใช้สื่อต่าง ๆ โดยดูว่าเราวางแผนกลยุทธ์การสื่อสารไว้อย่างไร ถ้าหากเน้นการสื่อสารบุคคลต่อบุคคล ก็จำเป็นต้องมีการฝึกอบรมมาก แต่ถ้าใช้การสื่อสารมวลชน ก็อาจไม่จำเป็นต้องอบรมมากก็ได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับงบประมาณและเวลา เช่น ที่จีนนั้นดิฉันเข้าไปวางแผนตั้งแต่เริ่มเปิดประเทศ เมื่อ ค.ศ. 1978 ได้งบประมาณสูงมากและเป็นโครงการระยะยาว

■ ต้องทำงานหลายประเทศ หรือไม่ครับ

□ สำนักงานที่ดิฉันสังกัดนั้นดูแล 36 ประเทศในเอเชียและแปซิฟิก เริ่มตั้งแต่อัฟกานิสถานไล่ลงมาถึงเอเชียใต้และตะวันออกเฉียงใต้ ไปยังหมู่เกาะในแปซิฟิก ดังนั้นถ้าประเทศเหล่านี้ขอความช่วยเหลือมากก็ต้องไปหมดแต่จริง ๆ แล้ว เราแบ่งงานกันเป็นสาขา ๆ ดิฉันรับสาขาสาธารณสุข และวางแผนครอบครัว เพื่อนคนอื่น ๆ รับสาขาเกษตร ด้านการศึกษา จำได้ว่าเรามีกันอยู่ 29 คน เป็นระดับนักวางแผนและผู้บริหาร ประมาณ 9 คน ค่ะจริง ๆ แล้วเมื่อเราวางแผนเสร็จ ผู้ร่วมงานทุกคนจะช่วยกันดูแลโครงการต่าง ๆ ร่วมกัน อย่างโครงการเมืองจินนั้น ดิฉันก็มีคนช่วยทำวิจัย เช่น การวิจัยกลุ่มเป้าหมายหรือช่องทางที่จะนำไปใช้ มีคนช่วยฝึกอบรม มีคนช่วยผลิตสื่อต่าง ๆ เรามีหลักว่าทุก ๆ คนในสำนักงานจะต้องสามารถทำให้ข้าราชการของรัฐบาลที่ขอความช่วยเหลือจากเรานั้นสามารถทำงานเองได้เมื่อโครงการสิ้นสุดลง ดังนั้น เราจึงต้องสามารถถ่ายทอดเทคโนโลยีทุกด้านให้เขาได้ ไม่ใช่ว่าเมื่อโครงการจบลงแล้ว ทุกอย่างพังหมด ไม่มีใครสานต่อ

ประเทศที่ดิฉันทำงานอยู่ประจำ จนรู้สึกเหมือนบ้านที่ 2 มีอยู่หลายแห่งค่ะ แต่ละแห่งมีอะไรน่าสนใจมาก เช่น บังคลาเทศ เนปาล เวียดนาม ปาปัวนิวกินี จีน ฟิลิปปินส์ อัฟกานิสถาน ที่ดิฉันรู้สึกว่าตนเองโชคดีก็คือ ได้ไปในประเทศที่ไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตไทยหลายแห่ง โดยเฉพาะในประเทศที่ยังปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ในขณะที่มีสงคราม ได้พบปะคนหลายชาติ ได้เห็นความแตกต่างด้านวัฒนธรรม ความ

เป็นอยู่ ความคิด และค่านิยม ซึ่งนักท่องเที่ยวปกติจะไม่มีโอกาสได้สัมผัส เพราะดิฉันมักได้ไปอยู่ในหมู่บ้านที่ด้อยพัฒนา ที่ยังคงมีลักษณะประจำชาติชัดเจน ไม่ใช่อยู่ในเมืองหลวง และที่สำคัญที่สุด ดิฉันได้ใช้ความรู้ที่เรียนมาอย่างเต็มที่ ทางมหาวิทยาลัยอินเดีย น่า ได้ให้รางวัลศิษย์เก่าดีเด่นเมื่อ ค.ศ. 1982 ด้วยค่ะ โดยดูจากผลงานที่ทำให้โครงการพัฒนาต่าง ๆ

■ ประสบการณ์แปลก ๆ หรือความประทับใจ มีอะไรบ้างครับ

□ แต่ละประเทศก็แปลกแตกต่างกันไป ทำอยู่นาน จำไม่ค่อยได้ค่ะ อีกอย่างหนึ่งงานของเราที่ะบันทึกจะเขียนไว้ก็มักจะเป็นเอกสารลับบ้าง ไม่ลับบ้าง ขององค์กรสหประชาชาติ ต้องขออนุญาตจึงจะนำมาเผยแพร่ได้ แต่ดิฉันมีเรื่องสนุก ๆ นอกตำรา มากเลย อย่างเรื่องเพื่อนชาวอาฟกานิสถาน เขาหนีออกจากประเทศชนิดดินแดนทำเป็นหนังเจมส์บอนด์ได้ บางครั้งตัวเองก็เจอชนิดหวาดเสียวเหมือนกัน ตอนไปเขมรเมื่อยังมีสงครามอยู่ก่อนเกิดการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์นั้น จำได้ว่าเลขาถามว่า ยูกียากอยู่ชั้นไหนของโรงแรม จะเอาชั้นบนสุดหรือล่างสุด เราก็แปลกใจว่า เอ! ทำไมถามยังงี้ ไม่เห็นเคยถามเวลาไปที่อื่น ๆ เขาบอกว่าถ้ากลัวไฟไหม้ควรอยู่ชั้นล่าง วิ่งหนีได้ แต่ถ้ากลัวระเบิดลงควรอยู่ชั้นบน เพราะเวลาตีกลหลายลงมาจะได้ไม่โดนทับ ตอนไปอาฟกานิสถานเมื่อ 3 ปีที่แล้วก็หวดไป ออกไปซื้อของที่ร้านใกล้สถานทูตอเมริกัน มีผู้ก่อการร้ายวางระเบิดหน้าสถานทูต เพื่อนฝูงที่ไปด้วยสะบัดสะบอมกันหมด ดิฉันโชคดีรอดอยู่คนเดียว เพราะมัวแต่ออกไปแลกเงิน กลับมาร้านเหล้าแต่เสาสีดำเป็นตอตะโก ตอนไปมัลดีฟก็เหมือนกัน เนื่องจากประเทศเป็นเกาะเล็ก ๆ หลายร้อยเกาะ ต้องใช้เรือแทนรถ บางเกาะอยู่ห่างมาก นั่งเรือหลายชั่วโมง วันหนึ่งก็เกิดเรือเสีย ขณะที่อยู่กลางมหาสมุทร มองไปโดยรอบไม่เห็นอะไรเลย คนเรือพยายามชักใบเรือ แต่เนื่องจากอุปกรณ์เดินเรือเสีย จึงไม่รู้ทิศ อดข้าวอดน้ำอยู่เต็มวัน จำได้ว่ามีแสงโมลูกเดียวต้องนั่งหันให้ได้ 10

ขึ้นเท่า ๆ กัน แล้วก็รอ รอ รอ เลยเอาจดหมายมาเขียนถึงเพื่อนหลายฉบับแล้วเอาใส่ขวดลอยน้ำไป เพราะไม่รู้จะทำอะไร แต่ในที่สุดมีเรือผ่านมาเลยได้กลับบ้าน

บางประเทศก็น่าสนใจมาก ๆ เช่น ที่นิวกินี ในสมัยที่ดิฉันไปในป่าดงดิบยังมีมนุษย์กินคนอยู่ มีประเพณีแปลก ๆ เช่น การเก็บศพบรรพบุรุษไว้บูชา การให้ความสำคัญกับหมู่ที่เลี้ยงไว้ฆ่าทำพิธีปีละครั้ง โดยให้ผู้หญิงเลี้ยงแบบลูกกินนมคนเหมือนเด็ก เครื่องนุ่งห่มก็เหมือนพวกคนป่าในอาฟริกา ในหมู่บ้านผู้หญิงส่วนมากจะใช้ผ้าเดียวกับใบไม้แห้ง ไม่ใส่เสื้อ ส่วนผู้ชายใช้ผ้าเดียวบ้างใช้ทั้งบวบครอบอวัยวะเพศบ้าง ที่ทันสมัยหน่อยอยู่ใกล้เมืองจึงนุ่งห่มแบบพวกเรา ตอนที่ไปนั้นรัฐบาลให้ไปวางแผนการรณรงค์เพื่อให้นักคุมกำเนิด แต่พอไปดูจริง ๆ พบว่าทำแผนระดับชาติได้ยาก เนื่องจากการให้บริการยังไม่ค่อยทั่วถึง คนแบ่งเป็นหลายร้อยเผ่า มีประเพณีความเชื่อและภาษาต่างกันอย่าง และยังไม่ค่อยจะถูกกันอีก ถ้าจะรณรงค์อะไรคงต้องทำเป็นรายเผ่า จำได้ว่าทางที่ทำงานสั่งไว้ให้นักหนาว่าเมื่ออันตรายห้ามออกนอกโรงแรม ถ้าไม่มีรถจากองค์กรมารับ เพราะเคยมีผู้เชี่ยวชาญชาวฟิลิปปินส์ถูกจับไปแก้ผ้าแขวนต้นไม้ไว้ในขณะที่ขับรถกลับจากสนามบินตอนกลางคืน

■ ปัญหาอุปสรรคในการทำงานมีบ้างไหมครับ

□ ก็มีบ้างเป็นธรรมดา แยกได้เป็น 2 ประเด็น คือ ทางกาย และทางใจ ทางกาย คือ ต้องทนลำบากในทุกสภาพ บางทีอดอาหารเพราะลืมนำไปว่า ประเทศที่เขาไม่มีผักเที่ยง เขากินมื้อเช้าตอน 11 โมง แล้วไปกินมื้อเย็นตอน 6 โมงเลย เราก็ต้องอดไปตามเขา หรือไม่ก็แอบเอาซ็อกโกแลตไปกินในห้องน้ำ ซึ่งสกปรกมาก บางทีนอนบนหาดทราย บนผืนผ้าใบเรือ ใต้ต้นมะพร้าว เพราะที่ที่ไปไม่มีโรงแรม ที่อาฟกานิสถานเคยอยู่โรงแรมที่มีอัตราค่าที่พักคืนละ 2 บาท 50 สตางค์ เป็นดินเหนียว ก่อ 4 ด้าน หลังคาใช้ฟางข้าวคลุมลงบนร่างแห ห้องขนาดประมาณ 2x2 เมตร เติงก็ใช้เชือกถักแบบเตียงแขกยามบ้านเรา เวลาเข้าไปต้องทำตัวลีบ ๆ และเวลา

นอนก็ต้องรีบหลับตา เพราะดอกหญ้าและเศษฟางจะปลิวมาเต็มหน้าหมด เวลาเข้าห้องน้ำต้องเดินไปในทะเลทราย เขาขุดหลุมไว้ แต่ไม่มีฝาท้อง ต้องอาศัยเพื่อนเอาผ้าเช็ดตัวไปยื่นกางบังสายตาคน อาหารก็กินไม่ได้ เพราะไม่ชอบเนื้อแกะ เจ้าของโรงแรมสงสารเห็นกินแต่ขนมปังแผ่นบาง ๆ ที่ทำจากข้าวสาลีกับน้ำชาทุกวัน อุตส่าห์จับไก่ที่วิ่งอยู่รอบ ๆ บ้านไปฆ่าให้ แต่แล้วก็กินไม่ได้อีกเพราะเอาน้ำมันแกะมาใช้ แกะที่นั่นมีหางเป็นไขมันเป็นพวง ๆ หนักถึง 4-5 กิโล ไข่เป็นน้ำมันปรุงอาหารของเขา

ปัญหาด้านใจก็คือ เมื่อมีครอบครัวแล้วรู้สึกคิดถึงบ้านมาก จำได้ว่าคลอดลูกคนแรกใหม่ ๆ ถูกส่งไปร่วมงานกับธนาคารโลกบังคลาเทศ 2 เดือน กลับมาลูกไม่ยอมให้อุ้มเลย ตอนที่ไปก็ไปเป็นไข้เพราะน้ำนมคัด นังร้องไห้ไม่รู้ว่าจะทำยังไงดี ต้องโทรศัพท์ให้ทางบ้านส่งลูกยางที่ใช้ปัมน้ำนมไปให้ ทุก ๆ วันจะนั่งมองเครื่องบินไทยบินข้ามหลังคาโรงแรมไปมาเหมือนกับสุนัขเห็นเครื่องบิน ตามคำกล่าวของไทย คือ เห็นแต่ก็ไม่มีสิทธิขึ้น เพราะงานไม่เสร็จ แต่ต่อมาปรับตัวได้เพราะไปปรึกษานักจิตวิทยา เขาให้คำแนะนำดีมากว่า จำนวนเวลาการอยู่กับลูกไม่สำคัญเท่ากับคุณภาพของการอยู่ เพราะแม่บางคนอยู่บ้านทั้งวัน แต่ไม่ได้สนใจลูก หรือมัวแต่ไปทำงานกับเขาสมาคมข้างนอก ดังนั้นแม่เราจะมีเวลากับลูกน้อย แต่ก็ดูแลเขาให้ใกล้ชิดจะดีกว่า สรุปว่าคุณภาพสำคัญกว่าปริมาณ

ปัญหาทางใจอีกเรื่องหนึ่งคือ ดิฉันทำให้เป็นกลางไม่ค่อยได้ในบางเรื่อง แม้ว่าจะไม่ได้ใช้หนังสือเดินทางไทยก็ยังมีความเป็นไทย เช่น ดิฉันไปทำงานด้านแม่และเด็กในเวียดนาม มีทั้งการสร้างสถานีนอนมัย จัดซื้อยา อบรมบุคลากร ซึ่งโรงพยาบาลเหล่านี้ช่วยชาวเวียดนามที่ถูกอพยพจากเมืองใหญ่ไปทำกินตามทุ่งนาป่าเขา ที่มีกับระเบิดจากสงครามฝังอยู่มาก ทำให้โดนระเบิด และโดนโรคภัยคุกคามกันมาก เราทำใจอยู่ว่าเขาเป็นมนุษย์ที่โชคร้าย เราช่วยเขาได้ก็ช่วย

แต่พอเพื่อนที่เป็นนักบินบินลาดตระเวนชายแดนเขมรแล้ว โดยทางเวียดนามยังเสียชีวิต พอไปงานศพเห็นลูกเมียเขาแล้ว ทำใจไม่ได้เลย หรือเวลาไปศูนย์ทรรคการในพิพิธภัณฑ์สงครามของเขา เห็นรูปทหารไทย ผ้ายันต์ตะกรุด ที่ถูกจับบ้าง ถูกฆ่าบ้าง ก็รู้สึกไม่สบายใจเลย สามิเรียนหนังสืออยู่ที่วิทยาลัยเสนาธิการทหารทำแบบฝึกหัดเกี่ยวกับเวียดนาม นอนอยู่เตียงเดียวกัน ต่างคนต่างอ่านแผนที่เวียดนาม เขาอ่านดูเพื่อนงานหนึ่ง แต่เรากลับอ่านดูว่าจะไปสร้างสถานีนอนมัยที่ไหนดี รู้สึกมันขัดกันมาก แต่สามิใจดีมากไม่เคยห้ามเกี่ยวกับเรื่องงาน และไม่เคยขอร้องให้ลาออกเลย

■ ลาออกเพราะอะไรครับ

□ จริง ๆ ดิฉันไม่ได้อยากลาออกเลย เพราะรู้สึกสนุกมากกับงาน แต่มีความจำเป็นหลายประการ ประการแรกคือ เรื่องครอบครัวที่ถูกโด้ขึ้นทุกวัน โดยไม่ค่อยได้พบแม่เท่าไร และคุณพ่อต้องการให้มาช่วยที่มหาวิทยาลัย ตอนนั้นคุณแม่ป่วย และเพิ่งจากไป โดยท่านขอให้ดิฉันสัญญาว่าจะมาช่วยคุณพ่อทำงาน อีกเรื่องก็คือ อายุมากขึ้น สุขภาพไม่ค่อยดี และรู้สึกเหนื่อยทั้งกายและใจ ขัดแย้งกับตัวเองตลอดเวลา สู้มาเป็นครูไม่ได้ ได้ทำประโยชน์ให้กับคนไทยเต็มที่ เวลาว่างก็ยังปลื้มตัวไปทำงานให้กับองค์การสหประชาชาติอยู่ในฐานะเป็นที่ปรึกษา ซึ่งเราสามารถปฏิบัติงานเฉพาะที่เราชอบได้ แต่ก่อนเลือกไม่ได้ เขาให้ไปไหนก็ต้องไป บางที่ได้กลับมากพัก 2-3 วัน ก็ต้องไปต่ออีก ไปจนรู้สึกว่าการนั่งในสนามบิน จนบางครั้งลูกที่มรจนรอนไม่ไวนึกว่าจะไม่มา เอาตัวไปคืนก็มี มีอยู่ครั้งหนึ่งดิฉันต้องไปปากีสถาน แต่ด้วยความเบื่อเลยลี้มขอรอดของที่ทำงาน มารับจากบ้านไปสนามบิน พอจะออกจากบ้านหาแท็กซี่ไม่ได้ รถอื่น ๆ ก็ไม่มี จนเวลาเครื่องบินออกต้องเรียกรถขายตุ่มที่อยู่ในซอยให้เขาพาไปดอนเมือง ตอนขึ้นสะพานจะเลี้ยวเข้าตึกผู้โดยสารขาออก ตำรวจร้องห้ามไวววาย เพราะตุ่มที่ซ้อนอยู่ 2 ชั้น เอาเชือกมัดไว้

หลวม ๆ ทำท่าจะหล่นลงมา พอรถจอดเขาตามมาทันพอดีกับที่เราแต่งตัวสุทอย่างไ้กลงมาพร้อมกระเป๋าดูทาง ขอโทษเขาดี ๆ เขาเลยเห็นใจไม่ปรับค่ะ

■ ผมรู้สึกว่างานของอาจารย์ยากทีเดียว

อาจารย์ยึดหลักอะไรจึงทำให้ผู้ร่วมงานยอมรับครับ

□ จริง ๆ แล้วทางรัฐบาลประเทศต่าง ๆ เป็นผู้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือจากสำนักงานของเรา ดังนั้น เขาจึงมีปัญหาที่ต้องการเรามาช่วยอยู่แล้ว อันนี้เป็นการตั้งต้นที่ดี คือเราเป็นฝ่ายเสนอไม่ใช่ฝ่ายเสนอ ที่สำคัญ ดิฉันคิดว่าเราไม่ควรแสดงตนว่าเป็นผู้เก่งกว่าเขา อยู่เหนือกว่าเขา ดิฉันจึงไม่ชอบใช้คำว่า ผู้เชี่ยวชาญ (expert) หรือผู้ให้คำปรึกษา (advisor) เลยจริง ๆ แล้วพวกเราชาว UN ไม่ได้เก่งกว่าข้าราชการของรัฐบาลต่าง ๆ เลย เราอยู่กับประเทศของเขาบ่อยมาก เราต้องพึ่งพาข้อมูลจากเขามาก สิ่งที่เราอาจจะมีความมากกว่าเขา คือ ประสบการณ์การทำงานนานาชาติ เช่น เรารู้ว่าโครงการแบบนี้ถ้าใช้วิธีธรรมดาแบบนี้จะได้ผล เพราะเคยได้ผลในประเทศใกล้เคียงมาแล้ว เราก็นำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนกับเขา ดิฉันคิดว่าเราจะต้องรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน ถ้าจะเสนออะไรก็ใช้วิธีทางอ้อม ทำให้ฝ่ายรัฐบาลเขาพูดออกมาให้ได้ว่าเป็นความคิดของเขา ไม่ใช่ไปสั่งให้เขาทำหรือใช้บารมีของ UN ไปก้าวล่วงงานของรัฐบาล คุณคงจะเคยเห็นผู้เชี่ยวชาญที่โดนส่งย้ายด่วนมาแล้ว พวกนี้คือพวกที่รัฐบาลทนไม่ไหว เขาก็จะร้องเรียนมา ดิฉันเชื่อว่าความเป็นไทยช่วยดิฉันมากในเรื่องนี้ เพราะคนไทยจะสุภาพ และคิดไปทำไปไม่ไว้วางใจ ใช้ความเป็นเพื่อนเอาชนะใจเขาได้

ดิฉันพูดเช่นนี้ได้ก็เมื่อได้ทำงานมาระยะหนึ่งแล้ว ตอนทำงานแรก ๆ ก็ตั้งสติไม่ค่อยอยู่เหมือนกัน บางทีงานล่าช้าเพราะคนของรัฐบาลไม่ทำตามแผน เราก็เผลอไปไว้วางใจ แต่นึกไปนึกมางานที่เราต้องทำหนักขึ้นนั้น เราไม่ได้คำตอบแทนอะไร เงินเดือนก็น้อย อยู่อย่างลำบาก เขาก็จะมีกะใจแค่นี้ บางแห่งอธิบดีได้เงินเดือน

50 บาทต่อเดือน แต่ได้ปันส่วนข้าวสาร 15 กิโล หมูครึ่งกิโล ผักปลูกเอง ยังไงเราก็จ้อย เร่งเขาไม่ได้ ต้องขนอาหารสด และแห้งและเสื้อผ้าจากเมืองไทยไปแจก เขาก็ยังมี เพราะน่าสงสารมาก

จำได้ว่าเดินทางครั้งแรกสุดไปทำงานพม่า ในปี 1974 ผู้เชี่ยวชาญชาวอังกฤษที่ทำงานด้วยกันอายุ 60 เกิดหัวใจวายตาย เราต้องไปดูแลศพ ห้องพิธีศพอยู่ในโรงพยาบาลทีม ๆ มีหยกไ้ยังกับในหนังผีเลย และตาคนนี้แกเคยตัวแดง ๆ ยิ้มเก่ง กลายเป็นตัวอืด ๆ สีม่วงอมเขียว ตอนนั้นยังเด็กกลัวผีมาก กลับมาถึงโรงแรมซึ่งเก่ามากใหญ่มาก โดนอยู่ชั้นบนคนเดียว ห้องที่เหลืว่างหมด เลยนอนไม่หลับ คือไม่กล้าหลับตานะ นั่งฟังผาอยู่ทั้งคืน ทนไม่ไหวเข้าเลยวิ่งไปนอนนอนห้องคนอื่นโดยอยู่อีกชั้นหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่เพิ่งรู้จักเขาได้วันเดียวกว่างานจะเสร็จแทบจะเป็นบ้า ทรมาณมากเลย

พูดถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน บางครั้งก็เป็นอันตราย มีอยู่ครั้งหนึ่งมีแขกพวกตะวันตกออกกลาง เชิญไปกินข้าวที่บ้าน พอไปถึงปรากฏว่าเชิญเราคนเดียว และลูกเมียก็ไม่อยู่ เราไปเพราะเกรงใจเขา รู้สึกจะเป็นที่อาฟกานิสถาน พอเขาเริ่มเสิร์ฟเครื่องดื่ม เราก็ชักจะใจไม่ดี เพราะแถวนั้นเปลี่ยวมาก นั่งอยู่ในสวนหลังบ้านกับเขา 2 คน พอได้ที่เลยขอเข้าห้องน้ำแล้ววิ่งออกจาก

บ้านเลย วิ่งเข้าไปบ้านชาวล้งกาซึ่งอยู่ถัดไปไกลพอดู ชาวล้งกาคุณนี่ไปทำงานให้ UN เหมือนกัน อายุมากใจดี เลยยังเป็นเพื่อนกันมาจนบัดนี้

■ ผลงานที่อาจารย์คิดว่าประสบความสำเร็จที่สุดคืองานอะไรครับ

□ จริง ๆ แล้วเราชาว UN ไม่ค่อยได้มีการประเมินผลตัวเองเท่าไรนัก ดิฉันลองนึก ๆ ดูโครงการที่ตัวเองเข้าไปดูแลโดยตรงแล้ว รู้สึกว่าพอใจงานของโครงการวางแผนครอบครัวในประเทศไทยมากที่สุดค่ะ เพราะโชคดีได้เข้าไปร่วมวางแผนโครงการตั้งแต่ต้น เริ่มตั้งแต่ทำวิจัยก่อนปฏิบัติการ, ทำแผนรณรงค์, จัดฝึกอบรม, ทำสื่อเพื่อฝึกอบรมเผยแพร่และสื่อมวลชนด้วย ผู้ร่วมงานคือ พี่ ๆ ในกระทรวงสาธารณสุข ช่วยเหลือให้คำแนะนำดีมาก ผลงานที่ฝ่ายไทยทำนี้ประสบความสำเร็จ เราสามารถลดอัตราการเพิ่มของประชากรได้มากที่สุด ทาง UNFPA (กองทุนเพื่อประชากรแห่งสหประชาชาติ) ยกเอาโครงการของไทยเป็นกรณีศึกษา ปีนี้จะให้ทำวิดีโอ เทป รวบรวมประสบการณ์ของโครงการไทยไว้ใช้เป็นตัวอย่างแก่ประเทศอื่น ๆ ด้วยค่ะ

■ ท่านอาจารย์พอจะเล่าเรื่องโครงการสักหน่อยได้ไหมครับ

□ การวางแผนครอบครัวเป็นเรื่องละเอียดอ่อน คนจะยอมรับหรือไม่อยู่ที่ว่าเขามีความรู้ มีความเชื่อและทัศนคติเป็นอย่างไรต่อเรื่องนี้ ดังนั้น เราจึงเน้นการวิจัยเพื่อศึกษาภูมิหลังพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมายทั่วประเทศ ศึกษาถึงวิธีการรับสารและช่องสารที่จะเข้าถึงเขา เราพบว่าเรื่องนี้ชาวไทยถือว่าเป็นเรื่องในมุ้ง จะใช้วิธีในมุ้งนำใจทางสื่อมวลชนเป็นหลักไม่ได้ สื่อบุคคลสำคัญมากกว่า

และขณะนั้น (ปี 1972) สื่อบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนมาก ประชาชนเชื่อถือพวกผดุงครรภ์ พนักงานอนามัย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในท้องที่ของตนพูดภาษาถิ่นได้ และทำงานอนามัยผสมผสานอยู่แล้ว คือ ช่วยดูแลรักษาโรคทั่ว ๆ ไปอยู่แล้ว เราทำให้เขาทำวางแผนครอบครัวเพิ่มขึ้นอีกหน้าที่หนึ่งซึ่งงานเขาก็หนักพอ ดูเราใช้กลยุทธ์เรียกว่า Service-Motivation คือให้บุคคลเหล่านี้ให้บริการวางแผนครอบครัวด้วยและสนใจไปพร้อมกันด้วย ซึ่งก็ได้ผลดี ส่วนสื่อสารมวลชนนั้นเราใช้เป็นตัวสนับสนุนไม่ใช่สื่อหลัก พวกกรณหน่วยเคลื่อนที่ก็ใช้สนับสนุนเหมือนกัน งานโครงการจึงหนักไปในด้านการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่อนามัย ทั้งก่อนประจำการและขณะประจำการ และต้องติดตามไปดูเขาทำงานตามหมู่บ้านด้วย ต้องผลิตสื่อให้เขานำไปใช้กับประชาชนด้วย

ในประเทศอื่น ๆ ที่ขณะนี้ยังไม่ประสบผลสำเร็จมีหลายอย่าง เช่น ใช้การโหมทางวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ ซึ่งเข้าถึงคนได้มากก็จริง ก็มักจะให้ได้แต่ความรู้จะไปเปลี่ยนทัศนคติ และการปฏิบัติตนของประชาชนได้ยาก คุณจะยอมไปทำหมันเพราะได้ยีนขาวจากวิทยุใหม่ละ บางประเทศก็ไปสร้างเครือข่ายบุคลากรที่ใช้จิตใจขึ้นมาใหม่ ใช้เงินฝรั่งจ้างคนจบมัธยมปลายที่เข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้จากเมืองหลวงออกไปจูงใจชาวบ้านในชนบท ใครเขาจะเชื่อถือ พูดภาษาถิ่นก็ไม่ได้ ช่วยเขาเรื่องสุขภาพก็ไม่ได้ คนกำลังปวดท้องอยู่แทนที่จะช่วยก่อนกลับมาพูดเรื่องวางแผนครอบครัว ซึ่งสื่อบุคคลของไทยช่วยได้ ให้ยาแก้ปวดท้องแล้ว บอกเลยว่าสุขภาพของบ๊าไม่ค่อยดี เพราะลูกตีไปนะ หนูจะพาไปใส่ห่วงให้เมื่อหายปวดท้องแล้ว ยังจินตนาสนใจกว่าใช้ใหม่ละคะ □■